

panfilija kao bijeg od stvarnosti

10-75012375

dušan kecmanović

U jednoj tački budućeg vremena umnogome ostvarene (nikako i krajnje, maksimalne!) naturalizacije čovjeka i humanizacije prirode čovjek će se vratiti u svoju zavičajnost, i dokle god mu pogled bude mogao sezati, on će u svemu sretati, prepoznati sebe, voljeti sebe u prirodnom, prirodno u sebi. Nihil nature ale a alienum puto! Čovjek će odistinski postati građanin cijeloga, jer svoga svijeta. Da li će na tome stepenu razvoja, revolucija sanja prirode i čovjeka u njoj, čovjekovi simpatetični potencijali, potencijali ljubavi i voljenja, odista, obrgliti čitav svijet, i u kakvom će odnosu prema tom, tako reći budućem antropološkom raspoloženju, stajati čovjekova individualna ljubavna usmjerenost prema osobi drugoga pola; da li će se njena priroda u toj novoj situaciji u nečemu izmijeniti; hoće li ona sama sebe nadrasti. Sve su to pitanja čija odgovorka leži daleko van domena naučne verifikacije, i samome sruću onoga što može a i ne mora biti.

Kada, međutim, u današnjoj situaciji, na ovome stepenu razvoja dođe do evidentnih zamjenjivanja raznih oblika individualno ljubavne usmjerenosti, ideofektivne angažiranosti na jedno i samo jedno biće, ili čak objekat, cijelu situaciju sa već pomenutim normativno idealnim raspoloženjem jednog čovjeka u budućnosti, onda to ima, upravo, sasvim određeno značenje, koje govori za sebe, i odgovara nama svjedocima, žrtvama ili nesuđenim spektatorima, na osnovna pitanja koja nam se u vezi sa ovom, ne tako rijetkom pojavom, nužno nameću.

Svaki naš odnos spram stvarnosti investiran je određenom količinom energije kao vlastitim vehiklom i operativnim instrumentom. Ukoliko je sad, zbog ovih ili onih okolnosti, unutrašnje ili vanjske prirode, taj odnos, slav, produktivno ne oplemeni u dodiru sa tom istom stvarnošću, javljaju se vrlo različiti fenomeni deriviranja te energije, iskravljaju pojave koje se tiču sudbine nezadovoljenog, neizražena. Pomenimo samo neke: nezadovoljena energija uzima tuđi objekat za simbol, Verfallung der Wertfaktoren (Nietzsche) kao resantiman protiv pozitivnih vrijednosti drugih ljudi, racionalizacija, projekcija i t. sl. Svim ovim pojavama, zvanim odbrambene psihičke reakcije, iako mehanizmom različitim, zajedničko je odvratanje od onoga što postoji tu i sada, okretanje leđa stvarnosti kao objektu, svjedoku, pa, prema tome, i krivicu našega neuspjeha, za naš neuspjeh. Taj fenomen odvratanja od realnosti, prisutan manje više u simptomu svakoga mentalnoga poremećaja, najizraženiji je, dakako, u psihotičkome simptomu „autističkoga mišljenja“ (Dleuler) gdje dolazi do potpunoga otepijenja između subjektivne svijesti i objektivne stvarnosti. Da se tu, u sferi ovih bitnih svojstava shizofrenoga svijeta, (disocijacija afekta i mišljenja, inkohorentno mišljenje i t. sl.) radi zapravo o nečem reaktivnom, dakle, sekundarnom, a nikako i primarnom, bogodanom, dosta nam ubedljivo pokazuje L. Binswanger u svojoj Daseinsanalyse. Ono što je, međutim, pri svemu tome interesantno utvrditi, jeste, da se na drugome polu kao izraz identične osnovne, litnoga iskustva i stvara — negacije stvarnosti, odvratanja od nje — nalazi svojevrsna fenomenološki antipodna pojava panfilije, sveltublja te iste stvarnosti. Panfilija samo prividno znači široku, najširu afirmaciju stvarnosti u njenoj totalitetu. Suštinski, kao što ćemo vidjeti, ona predstavlja najrjniji, rijetko perverzni oblik poricanja iste.

Nosioci prvog (shizofrenoga) ponašanja i mišljenja razasuti su po azilima kao društveno opasni, protagonisti i propagatori panfilističkoga raspoloženja, međutim, društveno nerijetko su poželjni, jer strano propovijedaju svoju vjeru, koja odiše društveno toliko potrebnim optimizmom. I jedni i drugi sa istoga izvora potiču, i jedni i drugi nosioci su istovjetnoga značenja. Objasnimo to!

Kako je konkretni objekat idejne i afektivne usmjerenosti razočarao (razočarala je, u stvari, cjelokupnost situacije, koja implicira mene, koliko i objekat, odnosno drugo biće, drugoga čovjeka) u čovjeku se javlja osjećaj nelagodje, i još mnogo toga, niji osjećaj krivnje kao odgovor na neispunjenje, neopravdanje odgovornosti, zadržanosti, lične, prije svega, kojom je praćena svaka naša, idejna i sentimentalna podjednako, investicija u stvarnost. Pojedinaac može da optužuje osobu koja je u tome zahvatu stajala naspram njega kao sastavni dio ljubavne, ili bilo koje druge situacije, može da se optužuje za neuspjeh, ali pojedinaac time malo ili ništa ne dobija. Realnost neuspjeha, nezadovoljenja, neosmišljenosti iskoraka u stvarnosti ostaje, i sada je najbitnije kako sprečiti, upravo učiniti da se ubuduće izbjegne i sama mogućnost jednog sličnog ili istovjetnoga personalnoga iskustva. I čovjek se doista odlučuje: Od sada će sve voljeti, sve što na velikom krugu života postoji ili bi tek postojati moglo, I živu i neživu prirodu, i Busmane i irvase, i travu i zalazak sunca, i plemićki salon i neprijatan vonj napaćenih oznojenih tijela. Sve će biti objekat njegova angažmana, poduzetosti, predanosti. Kada se bude okretalo stvarnosti, a on će sada preći u naglašenu ekstroverziju, — samo i stalno okrenuto napolje — on se neće usmjeravati jednom ili drugom njenom dijelu, nego njenoj totalitetu, sveukupnosti postojećega. Od sada će živjeti van sebe, pretočiće se u sve što jest oko njega, oko njegove misli očiju i znanja. Biće kod kuće kad ne bude kod sebe. Odručiti se individualne usmjerenosti na konkretno biće, objekat, radnju koja, ta usmjerenost bezimnom uvijek nosi naš trag, donosi naše značenje o svijetu i u svijetu — što je i jedino moguće svjedocanstvo o našem postojanju — on će se, na jedan sasvim određen način, odreći sebe.

Panfilicari se time, međutim, u suštini, na dvostruki način sam odriče realnosti. Prvo negiranjem svoga postojanja u svijetu — jer ako ja ne postojim, ne postoji ni svjedok, ni dokaz o postojanju realnosti, dakle, ni ona ne postoji, jer realnost postoji samo kao moja realnost, u odnosu prema meni — i drugo, gotovo elejskom tvrdnjom da samo Sve postoji i da je stoga i jedino Sve vredno pažnje i ljubavi. Panfilicari postiže time dvostruko reosiguranje, podiže dvostruki bedem zaštite pred mogućnošću jednog novog poraza.

Panfilicari postaje član društva prijatelja životinja i revnosni pripadnik najrazličitijih društveno-političkih organizacija, trsi se da prvi istupi i tamo gdje mnogi okreću glavu od rugobnih aspekata stvarnosti, prije podne će se gurati oko uleglih građana a poslije podne koketirati sa sirotinjom, za njega ništa neće biti teško i sve će biti moguće. Da bi što više proširio krug relevantnih elemenata koji svi zaslužuju najveću, a to će reći podjednaku pažnju, on će zauzeti posebno karakterističan stav prema životinjama „čiže oči nikada ne lažu“. Svoju decu još od najmanjih mogu okružiti mačkama i kućicama kako bi njegovo dijete, dijete panfilicara, odraslo sa uvjerenjem, sa stavom koji je postao njegov, roditeljski stav, tek u jednoj, sasvim određenoj tački roditeljskog života. A to bliže životinjama, bliže neorganskoj prirodi znači samo dalje od ljudi, jer svaka panfilija u osnovi svojoj je mizantropija. Sa jednog sasvim određenoga čovjeka, grupe ljudi, ljudske institucije opasnost se proširuje na ljudski rod uopšte, kao nosioca potencijalne i manifestne opasnosti. Stoga je potrebno i jedino svrsishodno ići, ne za humanizacijom, očvječeno prirodno datoga, jer to bi značilo multiplicitati pretnju, opasnost, raditi o sopstovnoj glavi, nego sav svoj aktivitet uložiti u obžavanje tog prirodnog, onog pasivnog, nesvjesnog, neosveštenog u njemu. Ako je diferentia specifica čovjeka između ostalog i mozak, latnije, čovjekova slobodna, samosvjesna djelatnost, onda treba u tom istom mozgu, toj i takvoj djelatnosti gledati čovjekovo prokletstvo, koje ga vukući naprijed odvodit vazda i sve više nazad.

Panteistički nadobudan, proširen od samih granica svijeta, panfilista se naćuditi ne može da neko nešto voli više, nešto manje, a nešto, čak, da i uopšte ne voli. I doista, gledajući sa strane, njegov stav imponuje čistom konsekventnošću. On ni jednoga trenutka ne doživljava konfraziju sa samim sobom koja bi dovela do preispitivanja i kritičke pozicije prema vlastitom ponašanju. Taj stav, to ponašanje u stvari svoje prakse i nemaju, jer u stvarnosti se može odjedamput uči samo na jedna vrata. Panfilistički stav vječno antiambira, samodopadljiv u svojoj neprovedivosti. Već time što postoji on ispunjava svoju svrhu, zadovoljava jednu strogo određenu, sasvim specifičnu potrebu. On smisao ne treba tek da ostvari u konkretnom pregnuću na sasvim određenom djelu postojećega. Zato nam svaki ovakav stav kada na nj naiđemo mnogo više i kazuje o njegovom protagonisti nego li o toj svekolikoj stvarnosti u čiju je univerzalnost on nepovratno zaljubljen. Stvarnost je tu, međutim, potpuno irelevantna, ona tu, u životnome krugu panfilista, kao što smo vidjeli, de facto i ne postoji.

Mada zvuči paradoksalno, izvor priv-

lačne svemoći panfilista leži u istinskome odsustvu realnosti iz njihova svijeta. Oni su moćni jer su nepogrešivi, a nepogrešivi su jer o sve se ogrešiti ne mogu, za sve odgovorni ne mogu biti.

Na kraju je vrijedno postaviti pitanje: — osiguravši se tako doživljava li, doseže li panfilista toliko žuđeni mir i sreću koja ne zna za iskušenja. Iskustvo na to pitanje daje određen odgovor. Stvarnost, naime, ne trpi polovična rješenja. Nijedan bijeg od nje ne prolazi nekažnjen.

Budući da panfilista pred svim zastaje kao pred ničim ideofektivna energija kojom je pričin svaki, pa i njegov stav, tu takode zastaje. Tu zastaje, tu u oštaje, ne doživljavajući, ne mogući da doživi realno opredmećenje. Kululiranje neobektivirane energije u pojedincu vremenom pak rezultira subjektivnim osjećanjem nelagodje, napetosti, a potom čak i doživljajem krivnje, pa i grize savjesti. Jedanput je tim mučnim osjećanjima izbjegao sa uvjerenjem da mnogo češće vidi sebe, nego li u sebi, prepoznao krivicu. Izbjegao bijegom u panfiliju. Sada ga ti isti osjećaji u svojoj anonimnosti, objektivo nedefinisanosti opet sustižu, mnogo mučniji, mnogo silovitiji nego li ikada ranije. U nedostatku vanjskog, konkretnog, realnog objekta vremenom sa ta energija počinje da se okreće kao sama panfilista, upravo protivu njega. Obznaruje se u radnjama koje nose izraziti karakter trpljenja, nevjerovatnog odricalja i strogosti prema samom sebi. Tu, očevidno, leži izvor brojnih mahozištčkih, upravo sado-mahozističkih crta koje su sastavni dio duhovnoga profila, karakterata jednoga panfiliste, izvor potrebe za ispaštanjem, samomučenjem, žrtvovanjem, koji daju onu toliko tipičnu apostolsku, samaričansku boju biću panfiliste što se na javnoj, svjetovnoj pozornici najčešće pojavljuje u liku panhumanizma, antropofila, zoofila, pacifiste, dobročinitelja čovječanstva, građanina cijeloga ovoga svijeta. U pokušaju da prevrati, da izneviri vanjsku realnost panfilista pada kao žrtva realnosti u nama, kojom, u situaciji pokretnosti i odreknete objektivne realnosti vanjskoga svijeta, sve moćnije ovladava osjećaj egzistencijalne osudke i brige. Tu realnost u nama, taj najživotniji prostor prelamanja vanjskog i unutarnjeg, unutarnje svijesti o vanjskome, to najsuštanstvenije jer nezaobilazno iskršite ljudskog prevratiti ne možemo. Iстина toga iskršita djeluje sadomahozizmom kao kokrektiv, cenzura realnosti u svijetu panfiliste. Zato ta istina i jeste sa ovoga svijeta, ovsotrana istina.

Nemoguće je reći da shizofreničar takode ne plaća svoj „neh“ ali ne toliko zbog odsustva vanjske, objektivne realnosti, koliko zbog progredijentne odanosti jednog drugog realnosti, koja je možda pored ove naše (Mitmenschen), možda je i transcendentna, no koja, u svakome slučaju, naša nije. Istina shizofrenoga svijeta je istina drugoga svijeta, onostrana istina.

Panfilija, svjedoci smo, sve više postaje omiljen oblik ponašanja i mišljenja. Da li zbog toga što je svijet, što su ljudi sve puniji intimnih poraza i neuspjeha? Ili su možda naša misao, naša javna riječ toliko saturirani onim što bi tek trebalo biti da sve kobnije zaboravljavamo ono što jest tu oko nas, hic et nunc. I upravo stoga, zbog tih nas hic et nunc i jest bitno i nužno preuranjen perfidan skok u raspoloženje nekog našeg idealnoga budućnika oćidavati značenjem pojma panfilije.

CVET NAZVAN NOĆ

10-75012375
Ako u jednoj polovini ploda sazreva sunce
druga ostaje šuplja i traje.
Sve dramatične stvari počinju i završavaju se
u svetlom kraljevstvu
dok se u šupljini oploduje tišina.
Osvojivši jednom jednu polovinu ploda
stekli smo pravo da je izgubimo.
Iz tog razloga okrećemo se ka njegovoj drugoj
polovini
u čijoj semenci
već lupa probudeni cvet.

PRED ISTINITIM GOVOROM CVETA

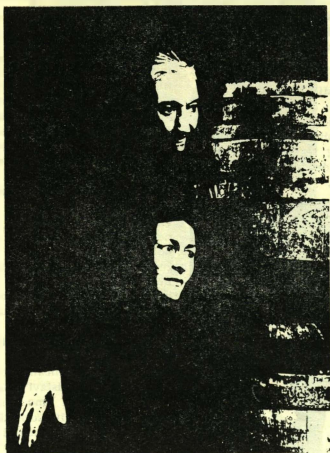
10-75012375
Njegove reči bile su zapisane negde i mora
da sam ih pročitao.
Sasvim slučajno poverovao sam u sposobnost
vetra
da se pretvara u uzbuđenje
poverovao sam i u sposobnost kiše da buđi
zelene požare u semenci
poverovao sam i u zemlju i u njeno krveno
Isrodstvo
sa vatrom i
tako uspeo da razgovaram s njima:

Znači postojali su
a njegove reči bile su zapisane negde i mora
da sam ih pročitao.

ANTE PORTAS

10-75012375
Kada se bude objasnio more sa njegovom magnetnom
bojom
kada se bude objasnila pesma sa isprevertanim rečima
li slikama
kada postoje da bi se potvrdile u zbrci
kada se bude objasnio bekstvo reči
kada treba da se interesuju za moje ime
kada se bude objasnio postupak vetra
koji se umesto reči
prikrada mojoj glavi
kada se bude objasnio mrak u svojstvu ptice

ATANAS VANGELOV



Kod veće slavine, Narodno pozorište, Zenica

koja briše svoja krila i pada na moj govor
kada se bude objasnila specijalna pesma
koja te prati kroz sedam nejasnih zemlja
i u osme otkriva tebe kao modru vazdušnu kraljicu
kada se bude objasnila i reč
koja naglašava svoju vezu sa ognjem
kada se bude objasnio i glas
koji mi pokazuje još sedam kraljevstva

u kojima predmeti znaju reči
kojima ću im se obratiti
kada se bude objasnio i stablo žrtva glavobolje
čiji se značaj otkriva u njegovoj bolesti
kada se bude objasnio putovanje do manastira i dugi
govor pred freskama koje slave bolest
da bi objasnile život
kada se bude objasnio čovek
koji se pretvara u drugog čoveka i iz svoje napete koze
propoveda tvoje ime kao novu religiju
kada se bude objasnio jutro u koje dolaze pesnici
da bi ispunili poeziju
nestalnoću i mističkom zvezda
i kada se bude objasnila smrt pesnika
čija autopsija potvrđuje otrovnost tvojih očiju
kada na kraju budem objasnio i sebe kada brod smrti
uporedjem sa pticom kojoj se svi dive
tada tek tada ću ući u svetlost
kao u prvu zemlju koja očekuje moj dolazak.

POSTOJI ...

10-75012375
Postoji toliko slova i toliko slogova
postoji toliko mudrih slovoslagagača
i toliko predmeta koji mogu
da izgovore sve reči
postoji i toliko ekspedicija koje tragaju
za neizgovorenim rečenicama
postoji jedna zemlja
u kojoj se mrak poštuje zbog pesimizma
postoji jedna druga zemlja
u kojoj se mrak poštuje zbog pesimizma
Znam
sve što dodirujem može da me dodirne
sve čemu se približavam može da me vidi
sve ono što ostaje neizgovoreno od mene
upravo je ono po čemu me ostali razlikuju
jer postojiš i ti
sa tvojim ćutanjem
koje stavljam na kraj svake pesme
kao tačku.

Sa makedonskog preveo
Vlada UROŠEVIĆ